

Petra Štirn Janota, Robi Kroflič, Darja Štirn (2022). **Vzgoja v času pandemije zahteva izgradnjo inovativnih učnih okolij – primer vzgoje z umetnostjo.**

Povzetek

V članku prikazujemo, kako smo se v projektu *Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno umetnostno vzgojo (SKUM)* odzvali na znane probleme vrtcev in šol ob prehodu na izobraževanje na daljavo ter ob ponovnem odpiranju vrtcev in šol. Osnovnim ciljem projekta (razvoj sporazumevalnih zmožnosti otrok in mladostnikov, razvoj novih didaktičnih pristopov, ki izhajajo iz različnih umetniških praks, ter širitev inovativnih in odprtih učnih okolij, ki ga zagotavlja sodelovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov z umetniki in s kulturno-umetniškimi ustanovami) smo dodali cilje v povezavi z lajšanjem težav, ki jih je otrokom in mladostnikom povzročilo šolanje na daljavo. S primeri umetniških projektov pokažemo, kako smo pomagali vzpostavljati vrstniški socialni prostor z dejavnostmi, ki zahtevajo sodelovanje med vrstniki in odraslimi, spodbujali kreativno rabo IKT, kontekstualizirali učne cilje in vsebine, učne vsebine povezali z učenjem v realnem okolju, dosežke projektov pa predstavili širši javnosti v lokalnem okolju. Prikazane projektne aktivnosti spremljajo tudi ugotovitve sprotnih evalvacij.

Ključne besede

Vzgoja z umetnostjo, izobraževanje na daljavo, pandemija Covid-19, projekt SKUM

»Dobro raziskano življenje je, enostavno povedano, tisto, v katerem življenje posnema umetnost in umetnost posnema življenje, ki nadalje posnema umetnost, ki posnema življenje, ki posnema umetnost, itn.« (Bruner 2005, str. 60)

Uvod

V intervjuju za *Sobotno prilogo Dela* (2. 10. 2021) je zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, prof. dr. Zdenko Medveš, povedal, da je po njegovem mnenju slovenska šola od demokratičnih sprememb naprej »...podlegla načelu *techne*, pozabila pa malce na *poiesis*. Kritično tako obstaja znotraj orodij, ki jih ima znanost. Medtem ko je *poiesis* problem naše šole vse od takrat.« (Kuralt 2021) Preprosto povedano, ko šola za razlago sveta uporablja zgolj še matematizirano znanje, otroci in mladostniki ne razmišljajo več o pojavih, ki jih obravnavajo pri pouku, ampak le še, s katerimi formulami lahko rešijo zadano šolsko nalogo. Kar manjka, so otrokove/mladostnikove prvoosebne izkušnje s stvarnostjo, o kateri se uči v vrtcu ali v šoli. Razlaga, utemeljena na rezultatih znanosti, je »tretjeosebna izkušnja, izkušnja nekoga drugega«, »prvoosebna izkušnja pa je pedagoški fenomen« (prav tam), ki ga spodbujamo z neposrednim stikom s pojavi (eksperimentalni pouk), pa tudi z narativnim utemeljevanjem – s pripovedovanjem, z navajanjem načinov, kako smo prišli do določenega spoznanja, z obračunavanjem s predsodki in z etičnim presojanjem. Medveš zaključí, da otrok iz šole, ki temelji samo na tretjeosebnih izkušnjah, »odide z glavo, oprano z znanjem«, iz šole, ki temelji na prvoosebnih izkušnjah, pa izidejo zmožnosti kritičnega in etično odgovornega presojanja, ter tudi danes še kako aktualne zmožnosti za soočanje s teorijami zarot (prav tam).

Poziv kolega Medveša k šoli prvoosebnih izkušenj ni nov. Je v skladu s fenomenološko tradicijo, ki od Husserla naprej poziva, da se miselno in doživljajsko soočimo s stvarmi samimi. Hkrati pa se uveljavlja v sodobni svetovni vzgojno-teoretski literaturi, kot na primer v eksistencialni, v svet usmerjeni pedagogiki G. Bieste (2022). A za našo razpravo je pomemben poudarek, da neposredno srečevanje s svetom, v katerem živimo, ne pomeni le preučevanje naravnega, ampak tudi kulturnega okolja, in poleg znanstveno-eksperimentalnih tudi rabo narativnih metod.

Tako imenovani narativni obrat v proučevanju stvarnosti, ki se začne v osemdesetih letih dvajsetega stoletja, veliko dolguje obujanju pomena antične dihotomije med različnim oblikami praktičnega delovanja in mišljenja (*techne* nasproti *poiesis*), ki se pri Brunerju (1986) kaže kot razlika med paradigmatiskim in narativnim mišljenjem, ter Schillerjeve ideje iz obdobja romantike, da moramo ob znanstvenem mišljenju oživiti stik z narativnim mišljenjem, značilnim za igrivo mimetično dejavnost umetnosti (glej na primer Robinson 2006).

Podpora takemu pristopu danes nudijo tudi sodobne (nevro)kognitivne znanosti. Ena od izhodiščnih idej novih kognitivnih teorij je ta, da je učenje »učinek dinamičnega prepletanja čustev, motivacije in kognitivnih procesov« (Schneider in Stern 2013, str. 65), kar je na področju nevroznanosti privedlo do koncepta utelešenega uma (Varela, Thompson in Rosch 2018). Ob tem velja opozoriti, da se te študije močno naslanjajo na klasične fenomenološke raziskave, še posebej Merleau-Pontyja, ki je utelešenost izkušnje dokazoval s številnimi primeri umetniškega ustvarjanja. Z utelešenim umom pa lahko povežemo tudi duhoslovni koncept doživetja kot tistega pedagoškega fenomena, ki zagotavlja aktiviranje učnih procesov in vzpostavlja nespregledljivo razliko med vzgajanjem in dresiranjem ter ustrahovanjem (Gogala 2005); ter seveda eno osrednjih idej romantike, da »znanstveni duh abstrahiranja duši ogenj, ob katerem bi se moralo ogreti srce in bi se morala razvneti fantazija« (Schiller 2003, str. 29). Schiller v znamenitem delu *O estetski vzgoji človeka v vrsti pisem* doda, da

»...lepota ne porodi niti enega nasledka ne za pamet ne za voljo, ne udejanji nobenega posamičnega – ne moralnega ne intelektualnega - smotra, ne najde nobene edine resnice, nam ne pomaga izpolniti nobene posamezne dolžnosti in je, z eno besedo, enako nespretna pri oblikovanju značaja kot pri razsvetljevanju glave.« (Prav tam, str. 96). A pot do razsvetljeskega ideala modrosti - drzni si misliti – »je treba odpreti skozi srce« (prav tam, str. 39).

Na opisanih izhodiščih smo zasnovali tudi projekt *Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno umetnostno vzgojo* (v nadaljevanju SKUM). Izhodiščni cilj projekta je razvoj narativne vednosti in s tem sporazumevalnih zmožnosti otrok in mladostnikov na vzgojno-izobraževalni vertikali od vrtcev do srednjih šol, razvoj novih didaktičnih pristopov, ki izhajajo iz različnih umetniških praks, ter širitev inovativnih in odprtih učnih okolij, ki ga zagotavlja sodelovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov z umetniki in s kulturno-umetniškimi ustanovami, vrtce in šole pa »preoblikuje« v kulturna žarišča v lokalnem okolju (SKUM 2017 – projektna dokumentacija).

Ob nastopu pandemije Covid 19 in posledično dolgotrajnem zapiranju vrtcev in šol ter prenosu izobraževanja na delo od doma se je seveda zastavilo vprašanje, kako ohraniti dotedanje povezave med šolniki in umetniki, pa tudi, s kakšnimi pristopi in izbiro tematskih področij podpreti otroke in mladostnike, za katere je šolanje na daljavo predstavljalo velike obremenitve, kar je vodilo v naveličanost, apatijo in številne duševne stiske. V pričujočem besedilu bomo predstavili, kako smo na podlagi zaznanih učinkov pandemije Covid 19 zasnovali umetniške projekte v času zaprtja vrtcev in šol ter tako naslovili nekaj nevrtačnih točk šolanja na daljavo.

Odzivi prosvetne politike na pandemijo Covid 19 in učinki šolanja na daljavo

Ob nastopu pandemije Covid 19 smo se številni raziskovalci na področju vzgoje in izobraževanja nemudoma lotili analize ukrepov prosvetne politike za zajezitev širjenja virusa ter učinkov, ki jih je imelo dolgotrajno zaprtje vrtcev in šol ter prenos izobraževanja otrok in mladostnikov na daljavo. Že v času prvega zaprtja vrtcev in šol, spomladi 2020, so nastale prve analitične študije, pa tudi raziskave učinkov šolanja na daljavo. Skoraj »preroško« je dogajanje ob času pandemije Covid 19 napovedal tradicionalni posvet Pedagoško-andragoški dnevi 23. januarja 2020 na temo *Vplivi sodobnih tehnologij na učenje in izobraževanje* (Skubic Ermenc idr. 2020), izsledki številnih analiz iz raziskav šolanja v času pandemije pa so bili objavljeni v treh tematskih številkah revije *Sodobna pedagogika* (2020, št. 4; 2021, št. 1 in 2021, Posebna izdaja).

Ključne napake v vodenju šolske politike v času zaprtja vrtcev in šol, ki so jih razkrile omenjene študije, lahko povzamemo z naslednjimi ugotovitvami:

- lagodno pojmovanje zaprtja šol in poteka šolanja na daljavo kot zgolj metodične prilagoditve izvedbe kurikulumov, značilno za prosvetno politika v Sloveniji (Kustec 2020), in posledično zamenjevanje poučevanja s samostojnim učenjem; ter spregled dejstva, da je za uspešno izobraževanje pomembna široka paleta odnosov (med vrstniki in odraslimi) ter sodelovalno učenje (Kroflič 2020);
- sistematično naslavljanje mladih kot „potencialnih bio-teroristov“, ki ne skrbijo dovolj za zaščito pred okužbo z virusom, značilno za visoke predstavnike oblasti v Sloveniji (Repovž 2020), kot

primer negativnega pripoznanja, ki sproža t.i. pygmalionov učinek oziroma samo-izpolnjujočo se prerokbo, namesto da bi krepili odgovornost mladostnikov (Kroflič 2020);

- spregled nevarnosti, ki jih prinaša raba IKT v okoljih, kjer je mladi in njihovi starši niso vajeni in postanejo ujetniki v mehurčkih navidezno povezanih skupnostih žrtve teorij zarot in spletnega nasilja (Kroflič 2021);
- spregled dejstva, da je učenje za ekrani bolj utrudljivo (problem vzdrževanja pozornosti) in manj motivirajoče, če učne vsebine niso kontekstualizirane – povezane s problemi, s katerimi se ukvarjajo mladi (Kroflič 2020); ter da učenje za ekrani hitro individualizira pedagoške procese ter pasivizira mladostnike, ki po daljšem obdobju ponovno izkazujejo več interesa za družbeni angažma (Lavrič idr. 2021).

Izrazite negativne učinke šolanja na daljavo, ki je izobraževanje vse bolj spreminjalo v individualno učenje, otroke in mladostnike pa potiskalo v socialno izolacijo, so razkrivale epidemološke študije NIJZ (glej *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19* 2021) in številne manjše empirične študije (glej npr. Golob idr. 2021), ki so pokazale na porast duševnih stisk (občutenje stresa, osamljenost, apatičnost, znaki anksioznosti in depresije, samomorilne misli in samopoškodbeno vedenje), pa tudi upad motivacije in koncentracije za učenje. Podobne ocene so podajali tudi vzgojitelji(ce) in učitelji(ce), vključeni/e v projekt SKUM, s katerimi smo se dogovorili, da nadaljujemo z našim projektom, ob tem pa z umetniškimi projekti naslovimo vsaj nekaj od najbolj perečih problemov, povezanih s šolanjem na daljavo in stiskami, ki jih je spremljalo postopno vračanje otrok in mladostnikov nazaj v vrtce in šole.

Naslavljanje kritičnih tem ob zaprtju vrtcev in šol s pomočjo umetniških projektov

Teme, ki so se nam pokazale kot kritične ob zaprtju šol in smo jih skozi aktivnosti v SKUM-u podprli, so bile:

- Vzpostaviti vrstniški socialni prostor s projekti, ki zahtevajo sodelovanje med vrstniki in odraslimi
- Spodbujati kreativno rabo IKT
- Kontekstualizirati učne cilje in vsebine:
 - Boljše zaznavanje sebe v času zaprtja šol
 - Vzpostavljanje aktivne države v svetu in naslavljanje problemov, povezanih z digitalizacijo življenja in izobraževanja
 - Poglobljanje učnih ciljev in vsebin z rabo umetniških jezikov (metafor)
- Učne vsebine povezati z učenjem v realnem okolju
- Dosežke projektov predstaviti širši javnosti v lokalnem okolju

V nadaljevanju bomo skozi primere predstavili, kako smo s podporo umetnosti realizirali omenjene teme.

Vzpostavljanje vrstniških socialnih prostorov

»...bistvo poučevanja na daljavo ni samo, celo ne predvsem posredovanje novih informacij – to je tisti del učiteljskega dela, ki ga je najlažje nadomestiti s tehnološkimi rešitvami - ampak pomeni ohranjanje žive komunikacije ob hkratnem osvajanju učnih vsebin.

Ob tem pa ne smemo spregledati, da pedagoška komunikacija v šoli poteka v različnih smereh, med učitelji in učenci/dijaki/študenti, pa tudi med učečimi se osebami in celotnim kulturnim okoljem, ki ga ustvarja šola kot institucija. In glavni izziv poučevanja na daljavo je ravno v tem, kako zagotoviti ohranjanje te kompleksne komunikacije v skupnosti učečih se oseb.« (Kroflič 2020, str. 34)

V nadaljevanju izvedbe projekta SKUM v času zaprtja vrtcev in šol smo iskali načine, kako lahko umetnost otroke in mladostnike poveže v soočenju z osebnimi izkušnjami. Enako kot poučevanje in igra je tudi umetnost komunikacijska izkušnja (McCarthy idr. 2004), ki mora zagotoviti, da se v umetniškem dogodku ustvarjalci in odjemalci umetniškega sporočila povežejo ter tako oživijo umetnino. V zavedanju, da lahko v stanju eksistencialne ogroženosti ravno umetniško ustvarjanje in doživljanje ljudem vrača občutek humanosti in hkrati ponudi orodja za bolj subtilno refleksijo lastnega bivanja ter celo za lažje preživljanje eksistencialnih stisk (Kroflič 2020), smo izbirali umetniške medije, ki bi otroke in mladostnike najbolj podprli v tem, da se zavejo, kako bivajo v spremenjenih okoliščinah, kaj doživljajo, kako doživljajo svet okoli sebe in kako lahko svoja doživljanja kreativno izrazijo, sploh v času, ko so bile šole zaprte.

Zgodbe kot oblika pripovedovanja in poslušanja so se izkazale kot odlično sredstvo, saj tako pripovedovalca kot poslušalca spodbujajo k občutljivi pozornosti s tem, ko izbiramo, kaj in kako bomo povedali našo zgodbo drugemu in kako se bomo odzvali na doživljanje, o katerem nam drugi pripoveduje: »...zgodba, moja ali tvoja - je tisto, kar vsi nosimo s sabo na naši poti, in dožni smo spoštovati zgodbe drugih in se iz njih učiti« (Clandinin idr. 2016, str. 12).

V času prvega zaprtja so otroci 4. razreda podružnične šole *Kotlje*¹ skupaj z učiteljico in pripovedovalko raziskovali koticke v naravi, ki so jih povezali z učenjem družboslovja (osnovni cilj, ki si ga je postavila učiteljica, je bil razumevanje svojega družbenega, kulturnega in naravnega okolju v času in prostoru) v povezavi z vzgojo preko umetnosti (razvijanje narativnega mišljenja preko pripovedovanja). Ker se je šolanje v tem času že preselilo na spletna omrežja, ki so zahtevala fizično distanco, je učiteljica iskala način, ki bi otroke motiviral za delo in jih hkrati povezal.

Otroci so imeli nalogo, da poiščejo svoj koticek v naravi, kamor v času šolanja na domu radi odhajajo. Te koticke so nato opazovali, o njih pripovedovali, jim dali ime, jih predstavili v vizualni podobi, sporočali svoja doživljanja in jih v nadaljevanju umeščali v skupni zemljevid, ki ga je pripravila učiteljica. V nadaljevanju so koticke umestili v širši kontekst kraja in jih povezali z učno snovjo (spoznavanje različnih ekosistemov v naravi: gozd, mlaka, travnik, potok...). *Kotlje* so majhen kraj in ko so otroci zagledali koticke svojih prijateljev na zemljevidu, so vedeli, kje se le ti radi zadržujejo, kar je sprožilo veliko zanimanja za prostore svojih prijateljev in ZOOM je postal stičišče bolj kompleksne komunikacije in srečevanja. Otroci so se tedensko srečevali na ZOOM-u, kjer jim je učiteljica skupaj s pripovedovalko dajala prostor za pripovedovanje o svojih kotickih, omogočala izmenjavo pogledov,

¹*Pravljični prostori – Kotuljski koticčki*, OŠ Koroški jeklarji, podružnica *Kotlje*, (4. razred, učiteljica Suzana Makič, pripovedovalka Špela Frlic, slikarka Lene Lekše).

izkušenj, jih motivirala preko novih nalog v povezavi z iskanjem in opisovanjem njihovih kotic v naravi.

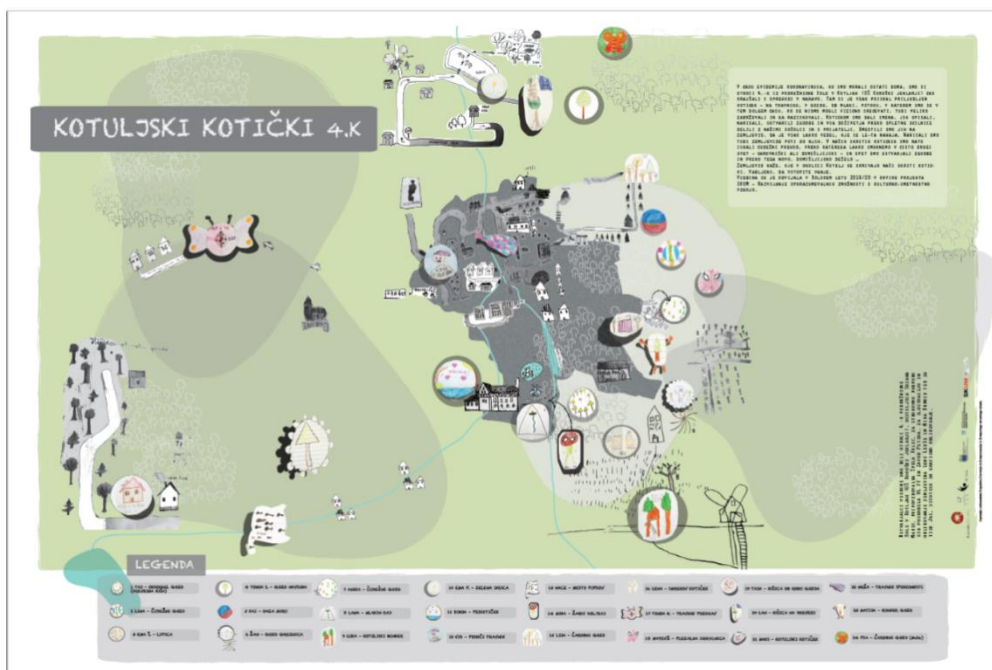
Motivacijo sta učiteljica in pripovedovalka povečevali tudi z vključevanjem domišljjskih svetov. Otroci so v svojih koticiskih iskali čudežne prehode, ki so jih preselili v domišljjske dežele, ki so jih glede na njihove željene podobe sveta kreirali sami.

Učiteljica je v refleksiji pedagoškega procesa zapisala:

Vsi učenci aktivno sodelujejo in pošiljajo naloge na daljavo. Ob koncu učenci pokažejo izjemno ustvarjalnost in izvirnost (domišljijo). Učenci skozi sproščene načine udeleževanja pri delu spoznavajo, pomnijo in ponavljajo učno snov.

Ker otroci delujejo dokaj samostojno, ne-vodeno, prihaja do zanimivih in drugačnih posredovanj določenih mnenj, znanj in ugotovitev z njihovih strani. O določenih temah vodimo skupne razgovore preko spletne učilnice in komunikacije. Učenci se v delo redno vključujejo. Med sabo komunicirajo tudi telefonsko, se spodbujajo, si podajajo mnenja in si pomagajo. Drug drugemu so radi prisluhnili in potrjevali ali negirali njegove ugotovitve.

Ko so se otroci vrnili v šole, so skupaj s pripovedovalko odšli na ogled teh kotic, ki so jih še enkrat predstavili, skupaj s slikarko pa umestili v zemljevid, ki je nastal na podlagi njihovih simbolov in predstave kraja Kotlje.

© OŠ Koroški jeklarji – podružnica Kotlje

Ob koncu so zemljevid in preko tega tudi svoje koticke predstavili učencem šole in svojim staršem, zemljevid z razlago vsebine pa visi na stavbi šole v ogled vsem zainteresiranim mimoidočim.

Izjava starša:

Projekt Kotuljski koticiki je bil tisti pomladanski žarek, ki je naše otroke med karanteno potegnil iz hiš v prebujajočo se naravo. Zanimivo je bilo opazovati učenje na drugačen način - brez priganjanja in prepričevanja je bila naloga opravljena, rezultat pa navdušujoč. Nastal je osupljiv zemljevid vseh koticikov, ki so pomagali pozabiti korono in smukniti v domišljijiski svet.

V potrditev, da se je takim načinom dela vzpostavil socialni prostor med otroci, da so se povezali in tudi odprli za bolj občutljivo zaznavanje in izražanje sebe ter doživljanje drugega, dodajamo še končno refleksijo učiteljice ob konkretizaciji zastavljenih ciljev:

Medsebojna povezanost in sodelovanje je prišla do izraza v času korone, ko so učenci svoje koticike prikazali tudi vsem sošolcem in jih umeščali na skupni zemljevid in hkrati o svojih koticikih tudi pisali, pripovedovali in vse to delili tudi s svojimi sošolci. Drug drugemu so lahko pokomentirali zapisano. V tem cilju so pravzaprav že vključene dejavnosti, kot so: poslušanje, sodelovanje, povezanost, komunikacija. Med sabo so se učenci zelo pogrešali, zato so z zanimanjem poslušali drug drugega, kaj in kako so raziskovali. V času po pandemiji, z vstopom v šolo, se je izrazila močna povezanost sošolcev 4.k.

Spodbujanje kreativne rabe IKT

»Ne smemo pozabiti izjave enega največjih poznavalcev rabe IKT v sodobnem času, Bernarda Stieglerja, ki sodobne tehnologije opredeljuje v platonističnem pomenu *pharmakona* kot zdravila in hkrati strupa, obenem pa verjame, da sodobna digitalizacija kot orodje kapitala »proletarizira« potrošnike informacij, s tem da avtomatizira in standardizira jezike/informacije ter tako zastruplja ter uničuje pozornost, imaginacijo in željo po vednosti (Kouppanou 2016). ...teorijam, ki se osredotočajo na mišljenje učenca in so konsistentne z individualizacijskimi procesi neoliberalnega režima, se lahko zoperstavimo s spodbujanjem razširjenega mišljenja, to je dinamičnega sistema interakcij med ljudmi, tehnologijami in materialnim svetom; ...ter seveda s kreativno rabo IKT, ki je ne vidimo samo kot sredstvo programiranega učenja, ampak kot tehnološko orodje v podporo različnim oblikam pedagoške komunikacije« (Krofič 2020, str. 33)

Uporaba digitalne tehnologije lahko predstavlja dopolnitev učnim sredstvom, potem in komunikacijam rednega poučevanja v razredu (Medveš 2020), hkrati pa predstavlja tudi past, saj z informacijami, ki so zlahka dostopne, obenem pa omejene in standardizirane, omejuje pozornost in zmanjšuje željo po vednosti. Ker je v času zaprtja vrtcev in šol IKT pomenil možnost vzpostavljanja komunikacije na daljavo, smo si za enega od ciljev zastavili spodbujanje kreativne rabe digitalne tehnologije z namenom motiviranja učencev za šolsko delo. Kot pravi Keyte-Hartland (2016), če razumemo digitalno tehnologijo kot enega izmed možnih jezikov izražanja in raziskovanja, moramo razmišljati o digitalnem jeziku z vidika poetike, estetike, kot o sredstvu za ustvarjanje zgodb o sebi, o drugem in o svetu in kot sredstvo za odkrivanje novih načinov spoznavanja in znanja. Pri tem je seveda ključna vloga učitelja in umetnika, ki usmerjata pozornosti učencev k pojavom, ki so predmet učnih ciljev, jih spodbujata k razmišljanju ob novih učnih vsebinah, si prizadevata najti prostor tudi v

spletnem okolju za pogovore o novih spoznanjih, za izmenjevanje pogledov, za sodelovanje in ne nazadnje za spremljanje in realizacijo učnih dosežkov.

Učiteljci biologije in kemije na OŠ Stročja vas sta si že v začetku šolskega leta 2019/20 zastavili pomemben izziv. Z željo, da bi učenci razumeli proces razgradnje hranilnih snovi do osnovnih gradnikov, njihov transport do celic in vključenost v procese v celici, sta k svojim uram vključili plesalko, ki naj bi osmošolcem pomagala, da bi skozi gib, skozi utelešeno vednost (Merleau-Ponty 2012) razvili boljšo predstavljalnost in globlje razumevanje procesov v prebavilih, kjer sta pri preverjanju znanja pri učencih zaznavali težave. Kasneje so se v projekt, poimenovan *Od ust do mitohondrija*, priključili se učitelj likovnega pouka in ilustrator in stripar².

Na zastavljen izziv so se učenci dobro odzvali. Postajali so radovedni, raziskovanje skozi gib je pritegnilo njihovo zanimanje, prav tako so se skozi interaktivne gibalne vaje povezali, postajali sproščeni. In, kot sta v refleksiji ugotavljali učiteljci, s pomočjo gibov so iskali povezavo med ravnotežnimi vajami in procesi v organizmu in bili uspešni, tako da je bil cilj, da povežejo zgradbo in procese, je že dosežen.

Nato pa je bil proces zaradi Covida-19 spremenjen. Učenci so ostali doma, skupne konkretne interakcije s telesom, ki so bogatile spoznavanje vsebine, niso več bile mogoče. S plesalko in učiteljicami smo iskali druge načine tovrstnega raziskovanja. Povabili smo jih, da si v manjših skupinah na daljavo izmenjujejo ideje in oblikujejo grafične gibalne skice, preko katerih bi prikazali procese, ki potekajo v prebavilih in ki so jih v šoli skozi avtentične izkušnje že utelesili. Učiteljci sta se z namenom, da bodo navodila za učence jasna in razumljiva, z učenci večkrat sestali na ZOOM-u, kjer so učenci podajali predloge za skice, jih skupaj dopolnjevali in o njih razpravljali.

Hkrati pa sta učiteljci opazili, da je z vsakim srečanjem na daljavo motivacija pri učencih bolj upadla. In ravno v tem delu smo t.i. digitalne domorodce ponovno motivirali preko kreativne rabe digitalne tehnologije. Vključili smo umetnika Cirila Horjaka, ki je najprej za učence posnel kratek motivacijski film z namenom, da jih povabi k ustvarjanju filma o snovi, ki so jo že raziskovali. Učence je ideja, da z montažo že nastalih fotografij in delavnic s plesalko Katjo Kosi, z že ustvarjenimi grafičnimi listi in še na novo ustvarjenimi vizualnimi podobami oblikujejo film, pritegnila. Pričeli so z risanjem filmskih predlog, med seboj so se veliko dogovarjali, izmenjevali ideje, prosili za mnenje mentorje. Vključil se je še likovnik Vitomir Kavčič, ki je učence dodatno podpiral pri ustvarjanju likovnih podob za film in pri tem uresničeval tudi učne cilje svojega predmeta, učiteljci kemije in biologije pa sta skozi razlago likovnih podob, ki so jih vključevali v film, sprotno preverjali znanje in razumevanje znanja njihovih predmetov. V mnogostrani komunikaciji je počasi nastajal film, na katerega so upravičeno ponosni: *»Zelo 'kul' je bilo, kako smo z gibi upodobili peristaltiko. Presenečen sem, kako dober film je nastal.«* Tudi učiteljci Daniela in Nataša sta v končni refleksiji v ospredje postavili spoznanje, da se lahko znanje učencev preveri in dokaže tudi na drugačen način, skozi ples in sliko, pri čemer sta zapisali: *»Učenci so bili ponosni na svoj prispevek ob nastajanju filma. Prvič so se srečali z animacijo likovnih del, bili so navdušeni, da so njihovi liki oživel.«*

²*Od ust do mitohondrija*, OŠ Stročja vas (8. razred, učiteljci/ce Danijela Škrobar, Nataša Horvatić Dolamič, Vitomir Kaučič, plesalka Katja Kosi, stripar Ciril Horjak). Video projekta dostopen na: https://www.youtube.com/watch?v=BD_U5endZX0

Ravnateljica šole je ob premieri filma zapisala:

Delo v projektu je od učiteljic zahtevalo popolno spremembo v načrtovanju, pripravi in izvedbi vzgojno-izobraževalnega dela ter sodelovanje ne le dveh sorodnih predmetnih področij, ampak popolnoma drugega pristopa, ki ga omogoča umetnost. Učiteljici Nataša in Daniela sta vložili veliko truda in časa ter vztrajali tudi ob nastalih ovirah, kar je doprineslo pozitivne odzive tudi pri učencih. Na OŠ Stročja vas sta opravili pionirsko delo!

Najstnike pridobiti, da se učijo tudi z gibom, plesom, telesom – to je uspelo plesalki Katji, ki je s svojim pristopom doprinesla prav to. Čas korone je sprožil tudi »demotivacijo« - tu je vstopil stripar Ciril in spet dvignil nivo motivacije, da je projekt prišel do svojega zaključka.

Nova izkušnja v novih okoliščinah – vsekakor si bomo vsi dobro zapomnili potek dela. Ozavestili pa smo tudi spoznanje, da povezave različnih področij le doprinesejo h kvaliteti poučevanja in učenja ter omogočajo trajno znanje. Čestitam in hvala.

Da so učenci s pomočjo mentorjev ustvarili kakovosten izdelek, ki bo v bodoče služil tudi kot trajen didaktični pripomoček, priča tudi dejstvo, da je bil film *Od ust do mitohondrija* uvrščen v tekmovalni program 11. Mednarodnega festivala otroškega in mladinskega filma ENIMATION (Maribor 2022).

Kontekstualiziranje učnih ciljev in vsebin

»Biti v dialogu v svetu, okuženem s Covid 19, seveda pomeni poseči v obstoječe učne načrte in kontekstualizirati šolsko znanje. Soočenje s Covid 19 je medicinski, pa tudi širši družbeni problem, ki ga je mogoče povezati s številnimi kurikularnimi vsebinami na vseh ravneh izobraževanja. Je hkrati problem, ki je tako v času zaprtja vrtcev in šol kot kasnejšega odprtja vzgojno izobraževalnih institucij ob strogih preventivnih ukrepih, korenito posegel v bivanjske navade otrok in mladostnikov, zato bi v njih zlahka prebudili zanimanje za vsebine, ki jim pomagajo razumeti novo realnost, v kateri so se znašli.« (Kroflič 2020, str.)

Izhajali smo iz opredelitve, ki jo v svoji knjigi *Letting Art Teach* izpostavi Biesta, da pri vzgoji in izobraževanju skozi umetnost ne gre za spodbujanje ekspresij (izražanj), temveč za to, da otroke in mladostnike vključimo v dialog s svetom, da jih obrnemo proti svetu in v njih »...prebudimo željo biti v svetu, s svetom in ne samo s samim seboj. Tako se lahko njihove ekspresije (izražanja) 'srečajo' s svetom – materialnim in družbenim - in takšna srečevanja lahko pomenijo vstopno točko za preučevanje, kaj lahko pomeni bivati v svetu na odrasel način, to pomeni 'na način biti v svetu, brez da zasedem center sveta'. (Meirieu 2007).« (Biesta 2017, str. 37) Tak aktiven in odgovoren vstop v svet Biesta opredli s konceptom subjektifikacije, ki pa ne pomeni biti suveren, neodvisen od kakršnihkoli posegov od zunaj, ampak vstopiti v dialog s svetom, ki nas nagovarja in kliče v eksistenco. Kot pravi avtor, pri dejanju razumevanja in osmišljanja ne gre toliko za to, da osmislimo svet, temveč da si pustimo biti nagovorjeni od sveta. Namesto vprašanja, kaj nekaj pomeni, si moramo zastaviti vprašanje, kaj tisto nekaj od mene pričakuje (Biesta 2019).

Iskali smo vsebine in umetniške medije, ki bo otrokom in mladostnikom pomagale razumeti novo realnost, v kateri so se znašli, da se zavejo, kako bivajo v spremenjenih okoliščinah, kako doživljajo svet okoli sebe in kako lahko svoja doživljanja kreativno izrazijo. Umetnost smo videli kot tisto, ki

lahko otroke in mladostnike podpre in jih poveže v soočenju z osebnimi stiskami, pa tudi vzbudi željo po angažiranem družbenem odzivu (Kroflič 2020).

Boljše zaznavanje sebe v času zaprtja šol

Digitalne zgodbe kot oblika pripovedovanja in opazovanja so se izkazale kot odlično sredstvo, saj tako pripovedovalca kot opazovalca spodbujajo k občutljivi pozornosti:

- kaj in kako bomo pokazali našo zgodbo drugemu
- in kako se bomo odzvali na stisko, bolečino, doživljanje, o katerem nam drugi pripoveduje skozi fotografijo;
- s tem pa se krepijo zmožnosti samozavedanja, socialnega zavedanja in odnosne spretnosti, potrebne za boljše samouravnavanje in odgovorno sprejemanje odločitev (CASEL guide 2013).

V okviru predmeta izražanje s sliko in zvokom (fotografija) je eden od ciljev izobraziti dijake umetniške gimnazije za osnove dokumentarne in reportažne fotografije. Učitelj je v tem videl priložnost za sodelovanje s fotografom in razširitev vsebine na ustvarjanje posameznikovih foto zgodb na temo *Duh našega časa*³. Osnovi namen je bil dijakom ponuditi fotografijo za izražanje občutkov v času, ki ga živimo. Fotograf je za dijake preko ZOOM-a pripravil motivacijsko predavanje o načinih fotografiranja in ustvarjanju foto zgodbe ter jih povabil k ustvarjanju lastnih fotozgodb na temo časa, ki ga živimo. Dijaki so se z učiteljem in fotografom kontinuirano srečevali na ZOOM-u, pošiljali fotografije in ustvarjali svoje fotozgodbe, v katerih se zrcalila njihova občutenja in dojetja časa, ki je za nekatere pomenil stisko, spet za druge pa najdenje in ugodje.

³*Duh časa*, Srednja oblikovna šola Maribor(2. letnik, smer medijski tehnik, učitelj Stevan Čukalac, fotograf Luka Dakskobler).

© Srednja oblikovna šola Maribor, Karin Gosak

Učitelj je v svoji refleksiji projekta zapisal: *Fotografija se je izkazala kot izjemno sredstvo za lažje izražanje mnenj. Dijaki so v večini foto zgodb vpletli osebne zgodbe sebe in drugih. Da so te zgodbe nastale, je bilo neobhodno pozorno spremljanje odnosov in vživljanje v njihov vsakdan.*

Umetnik pa je izpostavil:

V fotozgodbah, ki so nastale v okviru fotodelavnice z naslovom Duh našega časa, so dijaki in dijakinje pripovedovali predvsem o življenju med zaprtjem države, omejevanjem stikov in druženja. Kar nekaj zgodb je obravnavalo depresijo, praznine, odtujevanje in osamljenost, s čimer so iz prve roke izpričale posledice zaprtja države in omejevanja stikov, kot ga občutijo mladi. Navsezadnje je tudi potek fotodelavnice pogosto pričal o duhu časa. Srečevali smo se z odsotnostjo dijakov za izklopljenimi kamerami in mikrofoni ZOOM-a, neodzivnostjo nad vprašanji, počasnim oddajanjem fotografij in predvsem pomanjkanjem fotografij, kar je hkrati pričalo tudi o pomanjkanju dogajanja, aktivnosti in seveda druženja v življenjih dijakov in dijakinj. Večina jih je navsezadnje fotozgodbo odlično izdelala in po pogovorih z avtorji menim, da je za mnoge proces izdelave tekom delavnice postal način osmišljanja svojih občutenj, njihova validacija in neke vrste lajšanje teže našega časa, mogoče celo terapija.

Vzpostavljajte aktivne drže v svetu in naslavljanje problemov, povezanih z digitalizacijo življenja in izobraževanja

Eden od primerov projekta, s katerim smo želeli spodbuditi aktivno in odgovorno držo dijakov in dijakinj, njihovo željo po eksistiranju v svetu kot subjekti, je bil projekt *Upor*⁴, ki so se ga udeležili dijakinje in dijaki prvih letnikov *Gimnazije Frana Miklošiča Ljutomer*.

Izhodišče za ustvarjanje na temo upora in okoljskega aktivizma so bili dokumentarni film o okoljski aktivistki Greti Thunberg, predstavitev likovnih del v *Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec*, ki so skozi zgodovino predstavljala družbeno angažiranost in okoljsko občutljivo tematiko njihovih avtorjev, in kratko uvodno predavanje o oblikovanju družbene kategorije mladostnikov in njihove upornosti v Evropski zgodovini, ki ga je pripravil Robi Kroflič. Mladi so nato svoje družbeno kritično razmišljanje izražali skozi različne možnosti umetniškega ustvarjanja: gib, fotografijo, video, besedo, glasbo, igro in likovni medij. Teme, ki so jih dijaki izbirali, so se dotikale rasnih vprašanj, enakosti spolov, digitalizacije, ekologije, represije družbe in zaprtosti države v času pandemije Covid-19.

Refleksije dijakov kažejo, da so vsebino raziskovali ter povezali s svojimi aktualnimi bivanjskimi vprašanji, pri čemer so jim prav različni jeziki umetnosti omogočali sporočanje njihovih doživljanj.

Izjave dijakov:

Zame je tema Upor bila zelo zanimiva, saj sem se skozi ples borila proti težkim časom, ki so bili zadnje leto. Zame je tak način bil zelo funkcionalen, saj sem se s plesnimi gibi zelo sprostita in sem našla nek mir pri sebi. Tak način mi je bil zelo v oporo, saj je hkrati pri sprostitvi prinesel veliko zabave s prijatelji na ZOOM-u in v šoli.

Umetnost me je nagovorila k razumevanju upora in k akciji tako, da sem pomislila, da se meni nekatere stvari tudi ne zdijo prav in sem dobila motivacijo za preprečitev tega. Izrazila sem se s pomočjo govora, ki sem ga napisala. Razmišljala sem predvsem o nasilju med fantom in punco, na kar nas je tudi opomnila umetnica, s katero smo ustvarjali. Pomagala mi je nadgraditi govor in je podpirala mojo idejo.

Učitelji in umetniki, ki so nudili mentorstvo dijakom so ob koncu projekta zapisali:

Časovno je projekt zelo dobro sovpadal s »karantenskim« časom, menim da je bil celoten proces ustvarjanja tudi dobro terapevtsko sredstvo za izražanje skrbi in iskrenega pogovora mladih o težavah, ki jih pestijo. (učitelj)

Mladi so bili zelo odzivni in angažirani, kako skozi pogovore in debate o tematiki tako tudi pri praktičnem delu. Pokazali so izredno artikuliranost in zrelost v obravnavi perečih družbenih tematik

⁴Upor, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer (1. letnik, učitelji/ce: Franci Čuš, Katja Peršak Hajdinjak, Nina Balažek, Tanja Trajbarič, Lopert, Karolina Erjavc, Jernej Jakelj, Dunja Zupanec, Ludvik Rogan, Barbara Špilak, Tatjana Rozmarič Poštrak, Svetlana Kos; umetniki/ce in KU: Kino art mreža, Koroška galerija likovnih umetnosti, publicistka Tea Hvala, slikarka Nevena Aleksovski, multimedijka umetnica Valerie Wolf Gang, fotograf Matej Peljhan, plesalec Žiga Kranjčan, režiser Andrej Jus, glasbenik Peter Kus). Več o vsebini na povezavi <https://www.gfml.si/index.php/o-soli/novice/2170-glas-mladih-upor>

ter tudi izjemen talent in odlične veščine v realizaciji praktičnega dela projekta (ilustracije, stenske poslikave).(umetnica)

Predvsem me je presenetila njihova pripravljenost do razgovora in deljenja svojega razmišljanja.(učiteljica)

V okviru teme Upora so mladi skupaj z profesorico likovne umetnosti in akademsko slikarko izpostavili tematiko, ki se je vezala na probleme povezane z digitalizacijo življenja in izobraževanja. Na steni šole je nastal mural, umetnica je o sodelovanju zapisala:

Glede na »karantenski«, čas v katerem so se znašli dijaki znašli, sem dobila vtis, da je tema digitalizacije zanje zelo aktualna. Mladi so aktivnosti projekta videli kot priložnost, da spregovorijo o svojih težavah v času karantene in šolanja na daljavo. Kot glavno težavo so videli odvisnost od tehnologije in vse posledice, ki to prinaša, predvsem pri medsebojnih odnosih in duševnem zdravju. Skozi ilustracije in kasneje stenske poslikave so omenjene težave izrazili na zelo večč in stilsko zrel način. (umetnica)

© Gimnazija Frana Miklošiča Ljutomer

Poglabljanje učnih vsebin z rabo umetniških jezikov (metafor)

Metaforo smo uporabili kot tisto, ki dopušča, da vzniknejo novi svetovi in se razširijo horizont lastnega samo-razumevanja (Ricoeur 1991), ter kot tisto, ki, vzpostavlja raziskovalni odnos z realnostjo in »... ki našim mislim dovoljuje, da se odprejo in zlomijo rigidne meje, ki so običajno postavljene; Metaforo vidim kot naraven sistem organizacije intelektualnega razvoja; o njej razmišljam kot o 'prazničnem mišljenju' ... « (Vecchi 2010, str. 34).

V vsebini, ki so jo poimenovali *Metaforika telesa*⁵, so dijakinje in dijaki celosten pogled na človeka izražali skozi metafore besed in podob. Z uspešnim medpredmetnim povezovanjem slovenščine,

⁵*Metaforika telesa*, Srednja zdravstvena šola Slovenj Gradec(2., 3., 4. letnik program zdravstvene nege, učiteljice: Brigita Rapuc, Darja Skutnik, Sabina Jurhar, Lucija Kmpan; umetnik: fotograf Luka Dakskobler). Fotozgodbe so dostopne na povezavi <https://www.szs.sc-sg.si/>

športne vzgoje in anatomije so dijaki ob podpori umetnika in profesorjev povezovali svoje znanje o delovanju organov z občutenjem sebe in iskali načine, kako skozi podobe in frazeme izraziti doživljanje sebe v svetu, na primer: kaj nam sporoča srce s svojim trepetajočim utripanjem?; zakaj nam 'gre na jetra', ko smo zaprti doma?

Fotograf je dijakom predstavil način ustvarjanja fotozgodbe, le ti pa so preko medpredmetnega povezovanja iskali zgodbe, v katerih so opisovali delovanje pljuč, srca, kože, jeter in tako po eni strani preverjali, kaj se v njihovem telesu dogaja (telesna vzgoja), ter s pomočjo opisovanja zgodb (slovenščina) preverjali razumevanje poznavanja določenih organov telesa (anatomija). Nastalo je trinajst fotozgodb, ki kažejo na osebno angažiranost mladostnika do vprašanj, ki jih odpira medicina in v katerih so dijakinje in dijaki ustvarili svoj pogled na razumevanje telesa, človeka ... ter razmišljali o učni vsebini v širšem, zanje morda v aktualnejšem kontekstu, ki osebno vplete tudi njih v smislu poslanstva in bivanja v svetu.

Iz refleksije dijakov: Veliko smo ponovili glede snovi pri anatomiji, saj bomo to tudi potrebovali, dijaki pa osvežujemo znanje iz treh predmetov. Projekt se mi je zdel zanimiv, fotograf se je osredotočil na vsakega dijaka posebej, kar je bilo v zelo veliko pomoč. ... Snov smo bolje razumeli, saj smo se bolj poglobili in si organe tudi na drugačen način razložili.

Iz refleksije umetnika:

Čeprav je uspešna metaforika v fotografiji težka, saj mora biti interpretativno pravilno izpeljana, da gledalec izlušči pomen, nam je uspelo, saj so nastale poleg dobrih dokumentarnih fotozgodb, ki nas osveščajo o skrbi za zdravje, tudi metaforične fotozgodbe. Uspeli smo zaradi vztrajnosti dijakov, ki so se vedno znova vračali k istemu vidiku zgodbe, da bi naredili najboljše, kar lahko. In bolj, ko so bili angažirani, zagnani in kreativni, bolj so razmišljali o svoji temi in dosegali cilje.

Iz refleksije učiteljic:

Kljub temu pa sem bila prijetno presenečena nad vztrajnostjo in tenkočutnim opazovanjem nekaterih dijakov, saj so nastale čudovite fotozgodbe, skozi pripise k fotografijam pa so se naučili marsikaj o delovanju človeškega telesa, ponekod pa že pridobljeno znanje tudi utrdili. Izražali so se s frazemi, besede v prenesenem pomenu pa so stalnica njihovih zgodb. (učiteljica slovenščine)

Dijaki so pri urah športne vzgoje z izjemno radovednostjo raziskovali zmožnosti svojega telesa in opazovali spremembe, ki so nastale ob povečani športni aktivnosti. Povečalo pa se je tudi zanimanje za zdravo prehrano, predvsem pred in po vadbi. (učiteljica športne vzgoje)

Projekt SKUM je resnično obogatil moj predmet. Pri rednem pouku nam dejansko zmanjka časa za poglobljeno spoznavanje in razumevanje našega telesa. Tukaj smo imeli priliko na malo drugačen način poglobiti znanje. Še posebej pa moram izpostaviti dve dijakinji, ki sta bili po znanju tekom šolanja slabši in v razredu tudi bolj tihi, med projektom pa sta izstopali kot avtorici najboljših fotozgodb.

Učne vsebine povezati z učenjem v realnem okolju

Vsebine iz učnih načrtov je pomembno povezovati s pojavi iz lokalnega okolja, učenje pa vsaj deloma iz šol in domačih sob prenesti v realno okolje. Zasnovali smo projekt *Tudi naš kraj je del Slovenije*⁶, ki problemsko povezuje šolske aktivnosti pri predmetih turizem, slovenščina, angleščina, zgodovina in matematika.

Dijaki so skozi fotografije in zapisane zgodbe raziskovali vasi in mesta, v katerih živijo, pridobivali o njih verodostojne informacije, hkrati pa so vstopili vanje osebno, s pogledi, ki so zanje pomembni in lepi, ter z opisi, ki osmišljajo njihovo delovanje in bivanje v kraju in jih bogatijo. Na ta način so se vzpostavljale povezave med informacijami, osebnimi stališči in oblikovanjem pomenov ter kontekstualizacija šolskega znanja (Kroflič 2020), hkrati pa se je oblikovala učna skupnosti, v kateri so dijaki izmenjevali svoje poglede, izkušnje in znotraj katere se je dogajalo tudi preverjanje učnih dosežkov.

Z nastalo situacijo Covida-19 smo skupaj z timom učiteljev razmišljali o ciljih in vsebinah, ki bi mlade angažirale za raziskovanja turistične ponudbe krajev, iz katerih prihajajo, in podpirale cilje iz učnih načrtih izbranih predmetnih področij. Ker se je raziskovanje vsebine dogajalo v času popolnega zaprtja družbe, smo se osredotočili na raziskovanje krajev, iz katerih prihajajo dijaki. Teme in usmeritve za razvoj turistične ponudbe smo tako črpali iz lokalne zgodovine, osebnih zgodb in izkušenj vpetosti mladih v prostore, ki jih obdajajo, izpostavili pa smo tudi pomen zgodb o vaseh in kulturnih tradicijah majhnih krajev ter o ljudeh, ki bogatijo naš vsakdan. K sodelovanju smo povabili zavod, ki se s pomočjo umetnosti ukvarja s predstavljanjem kulturne dediščine, fotografa in pripovedovalko. Vsebinski cilji, ki so si jih zastavili učitelji, so bili:

- možnosti kreativnega izražanja – kreativna interpretacija kulturne dediščine (vsi predmeti)
- razvoj manjše, lokalne, bolj varne turistične ponudbe (zgodovina, turizem)
- zavedanje lastne kulturne dediščine (zgodovina, turizem, slovenščina)
- spoznavanje in doživljanje avtentičnosti lastnega kraja (turizem, slovenščina, matematika)

Svoje zgodbe so mladi Srednje gostinske in turistične šole Radenci zbrali v brošuri *Idemo*, ki vabi v raziskovanje Pomurja. V predgovoru k brošuri smo zapisali:

Oseben pristop h »kartografiranju življenjskega okolja« pa ni pomemben samo za vsakega posameznika. Ima tudi dodatno vrednost za prišleka, saj mu razpira bolj intimen pogled na kraj s perspektive domačina, pripadnika določene socialne skupine (po starosti, socialnem statusu in podobno). Tako so v severnoitalijanskem kraju Reggio Emilia otroci iz njihovega znamenitega občinskega vrtca pripravili turistični vodnik po mestu (Reggio Tutta: A Guide to the City by the Children), v kulturnih metropolah pa se v turistični ponudbi vse bolj uveljavljajo ogledi mest, ki jih vodijo brezdomci, upokojeanci, ulični umetniki ipd. Bolj osebni pristopi so še

⁶*Tudi moj kraj je del Slovenije*, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci (3. in 4. letnik srednjega strokovnega izobraževanja, smer turizem, učitelji: Elvira, Štumpf, Zdenka Jelenovec, Jerneja Matjašič, Mateja Rožanc Zemljič, Tanja Škrilec Švegl, Darja Zlatnik, Alojz Gabor, umetniki: Terra Vera – Jana Milivojević, fotograf Tadej Bernik, pripovedovalka Špela Frlic). Več o projektu na spletni strani: http://ssgtr.si/?page_id=702.

posebej pomembni za butični turizem, ki pritiče gostoljubnemu Pomurju. (Idemo (spletna brošura). Kroflič, Štirn Janota in Štirn)

Umetniki so ob zaključki projekta zapisali:

Raziskovali smo širino in raznolikost svetov pred lastnim pragom in hkrati »udomačevali« pojme odgovornega, trajnostnega in vključujočega turizma. Na ta način smo dokazali, da lahko potujemo celo takrat, ko smo omejeni z našimi občinami, če se le dovolj poglobimo v zgodbe, ki nas obdajajo. Dijaki so zgodbe razvijali tako v pisani besedi kot tudi vizualnem jeziku oz. fotografijah. Kje nastajajo najboljše fotografije? Tam, kjer se dobro počutimo. Posebnosti krajev so tako zaživele v novi podobi. Dijaki so zgodbe zasledovali, jih našli in ponotranjili, jim vdihnili novo življenje. Zdaj je čas, da jih na pristen in doživet način delijo z obiskovalci.

Dijaki pa:

Skozi projekt smo podrobneje spoznali naše domače kraje, naredili zanimive zapise, fotografije, intervjuje in gradili na določenih področjih, kot so vodenje, promocija, vizualizacija ter lokalno povezovanje.

V okviru projekta je bil način poučevanja in dela bolj sproščen. Izkušnje, ki smo jih dobili pri snovanju te brošure, nam bodo zelo koristile, zato smo hvaležni umetnikom in ostalim našim mentorjem, ki so nam dali pomembne smernice, znotraj katerih smo se sami odločali, kaj in kako bomo delali.

Predstavitve projektov širši javnosti v lokalnem okolju

Eden od ciljev projekta SKUM je krepitev vrtca oziroma šole kot kulturnega stičišča v lokalnem okolju. S tem vzgojno-izobraževalna ustanova obogati kulturno življenje v domačem kraju, otroci in mladostniki pa bolje osmislijo pomen lastnega umetniškega ustvarjanja, saj s tem pokažemo, da njihovo ustvarjanje jemljemo resno (Projektna dokumentacija SKUM 2017).

Po odprtju šol ob koncu šolskega leta smo želeli aktivnosti, ki vodene spomladi na daljavo, zaključiti »v živo« in svoja razmišljanja pokazati širši javnosti.

Mladi Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer so tematiko Upora pokazali preko shoda na glavnem trgu v Ljutomeru. Ob tem so po mestu lepili *zine*, v katerih so opozarjali na probleme sedanosti. Na zidu šole je nastal mural, ki je sporočal njihov kritičen pogled na rabo digitalne tehnologije (več na povezavi <https://www.gfml.si/index.php/o-soli/novice/2170-glas-mladih-upor>), v Likovni galeriji Ljutomer pa so bila razstavljena likovna dela gimnazijcev, ki so na temo življenja v času pandemije nastajala v času zaprtja šole.

Odziv mladih je bil prepoznan v širšem javnem prostoru. V časopisu *Večer* je pod naslovom Ljutomerski gimnaziji pogumno o težavah mladih – Mladi z umetnostjo opozarjajo na probleme sedanosti in izražajo želje o družbi prihodnosti, bil celoten članek namenjen njim (<https://www.vecer.com/lokalno/pomurje/ljutomerski-gimnazijci-pogumno-o-tezavah-mladih-10244290>). Spodbudno je tudi dejstvo, da so se ob obuditvi okoljskih protestov *Petki za prihodnost* mladi v Ljutomeru aktivno odzvali (<https://www.delo.si/novice/okolje/mladi-obujajo-petke-za-prihodnost/>).

Mladi Srednje zdravstvene šole Slovenj Gradec so svoje fotozgodbe pod naslovom *Metaforika telesa* predstavili na razstavi v središču mesta Slovenj Gradec (<http://scsg-szs.splet.arnes.si/skum/>), ki je bila na ogled širši javnosti v času poletja.

Tudi dijaki Srednje šole za gostinstvo in turizem so brošuro *Idemo* predstavili na prireditvi, kamo so povabili predstavnike občin, javnost širšega lokalnega okolja in strokovno javnost. (Več na povezavi <http://ssgtr.si/?p=5118>).

Najmlajši iz Vrtca Ivana Glinška pa so svoja raziskovanja vsebin preko filma, ki so jih ob koncu strnili v animiran film pod naslovom *Mavrična vas*, pokazali na premieri filma v Vetrinjskem dvoru v Mariboru, kamo so povabili svoje družine.

Zaključek

Izgradnja inovativnih učnih okolij se je v času zaprtja vrtcev šol izkazala za ključno nalogo vzgojno-izobraževalnih in kulturnih ustanov. Digitalna orodja, sicer zelo razširjena med mladimi kot digitalnimi domorodci, je bilo potrebno »iztrgati« vsakodnevni, pogosto škodljivi rabi, in jih uporabiti kot komunikacijska, pa tudi kot umetniška multimedijška orodja. Hkrati je bilo potrebno ob vsakodnevni rutini utrujajočega šolanja na daljavo otrokom in mladostnikom ponuditi aktivnosti, ki so bile smiselno kontekstualizirane v preseku učne snovi in njihovih vsakodnevnih izkušenj, jih spodbujale k skupinskemu učenju, vsaj del aktivnosti pasmo v varni obliki prenesli iz računalniških zaslonov v preučevanje izbrane materije v lokalnem okolju ter javne predstavitve dosežkov.

Kljub temu, da tako pedagoški kot umetniški procesi zahtevajo neposredno komunikacijo, smo s projektom SKUM dokazali, da je z osebno komunikacijo mogoče nadaljevati tudi prek spleta in da se da osebni angažma iz virtualnega okolja na varen način prenesti v fizično okolje.

Rezultati kažejo, da smo s preišljenimi didaktičnimi ter vsebinskimi intervencami uspeli nasloviti specifičnost »bivanja mladih v karanteni«, kljub naveličanosti ob delu na daljavo pa vnesti novo motivacijo za kreativne oblike učenja, ustvarjanja in medosebne komunikacije.

Že mednarodna longitudinalna raziskava Mladina 2020 (Lavrič idr. 2021) nakazuje povečano družbeno angažiranost mladih in zanimanje za kulturno-umetniške dejavnosti, kar smo poskušali dodatno podpreti z aktivnostmi v projektu SKUM. Še posebej v projektu *Upor* smo mlade in umetnike opomnili, da je aktivna družbena drža konstitutivna lastnost mladih od začetka pojavljanja te družbene skupine v 19. stoletju, isto pa velja tudi za umetnike, ki si prizadevajo v vedno novih okoliščinah najti »sveže« in kulturno relevantne teme za ustvarjanje, s katerimi naslavlajo aktualne bivanjske probleme, pa tudi nova izrazna sredstva. Presek vzgoje in umetnosti vidimo kot ključno kurikularno področje, kjer je mogoče razvijati ustvarjalnost otrok in mladostnikov ter širiti polje komunikacijskih orodij, ki jih bomo uporabljali v svojem življenju.

Če smo pred leti v projektu *Kulturno žlahtenje najmlajših* dokazovali, kako vsestransko je mogoče z umetniškimi aktivnostmi podpreti razvoj otrok, vključenih v vrtce, s pričujočimi projekti dokazujemo, kako pomembno je tudi v osnovnih in srednjih šolah krepiti povezave med umetniškim ustvarjanjem, obiskom kulturnih ustanov in poglobljanjem učnih vsebin; pa tudi, koliko sveže motivacije za učenje

lahko spodbudimo v časih, ko so vse raziskave kazale na »pandemično utrujenost« mladih in odraslih ter splošen upad motivacije za učenje.

Sprotne evalvacije nastalih projektov kažejo, da smo bili pri tem dokaj uspešni, objave zasnov, potekov in evalvacij projektov pa bodo – upamo – v bodoče uporabno gradivo vzgojiteljem/icam in učiteljem/icam ob iskanju novih pristopov k poučevanju tako v časih izsiljenega zapiranja vrtcev in šol, kot v času, ko se bodo šolske dejavnosti ponovno odvijale na ustaljen način.

Viri:

Biesta, G. J. J. (2019). Should Teaching be Re(dis)covered? Introduction to a Symposium. *Studies in Philosophy and Education*, letn. 38, str. 549–553.

Biesta, G. J. J. (2022). *World-centered Education. A View for the Present*. New York: Routledge.

Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.

Bruner, J. (2005), The reality of fiction, *McGill Journal of Education*, let. 40, št. 1, str. 55-64.

CASEL guide 2013. Effective Social and Emotional Learning Programs. Preschool and Elementary School Edition. Dostopno na:

https://inee.org/system/files/resources/CASEL_2013_CASEL_Guide_.pdf

Clandinin, D. J. idr. (2016) *Engaging in Narrative Inquiries with Children and Youth*. New York in London: Routledge.

Gogala, S. (2005). *Izbrani spisi*. Ljubljana: Društvo 2000.

Hartland, D. K. (2016) *Meaning-Making and Digital Languages. Technology as a Creative and Expressive Language: New Research*. Dostopno na:

<https://debikeytehartland.me/2016/01/23/meaning-making-and-digital-languages-technology-as-a-creative-and-expressive-language-new-research/>

Kroflič, R., Štirn, D. Štirn Janota, P. in Jug, A. (2010). *Kulturno žlahtenje najmlajših (Razvoj identitete otrok v prostoru in času preko raznovrstnih umetniških dejavnosti)*. Ljubljana: Vrtec Vodmat.

Kroflič, R. (2020). Prosvetna politika in vzgoja v času pandemije. *Sodobna pedagogika*, let. 71, št. 4, str. 28 – 41.

Kroflič, R. (2021). O konceptu vzgoje v dijaških domovih in pandemiji Covid 19. V: Golob, N. idr. (ur). *Dijaški domovi v času pandemije*. Ljubljana: DIC 2021, str. 14-18.

Kuralt, Š. (2021). Če je cilj le znanje, otrok iz šole odide z glavo, oprano z znanjem 8intervju z Zdenkom Medvešem). *Sobotna priloga Dela*, 2. 10. 2021. Pridobljeno s spleta:

<https://www.delo.si/sobotna-priloga/ce-je-cilj-le-znanje-otrok-iz-sole-odide-z-glavo-oprano-z-znanjem/>

Kustec, S. (2020). Šolanje na daljavo odslej nadomešča redno šolsko delo, matura ostaja. *Primorske novice, STA*. 30. 3. 2020. Dostopno na: <https://www.primorske.si/slovenija/kustec-solanje-na-daljavo-odslej-nadomesca-redno-s> (pridobljeno 19. 9. 2020).

Lavrič, M. idr. (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.

McCarthy, K. F. idr. (2004). *Gifts of the Muse (Reframing the Debate About the Benefits of the arts)*. Santa Monica. RAND Corporation.

Medveš, Z. (2020). Šolanje na daljavo – zamujena priložnost. V *Sodobna pedagogika*, let. 71, št. 4, str. 14 – 26.

Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of Perception*. London in New York: Routledge.

Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19 (2021). Ljubljana: NIJZ idr. Dostopno na: <http://www.dps.si/wp-content/uploads/2021/03/Ocena-potreb-po-psihosocialni-podpori.pdf> (pridobljeno 19. 10. 2021).

Razvoj sporazumevalnih zmožnosti s kulturno-umetnostno vzgojo (SKUM) (2017) – projektna dokumentacija.

Repovž, G. (2020, 10. 7.). Prvi škodljivec (Uvodnik). *Mladina*, št. 28. Dostopno na: <https://www.mladina.si/199734/prvi-skodljivec/> (pridobljeno 19. 9. 2020).

Ricoeur, P. (1991). *Life in Quest of Narrative*. V: Wood, D. (ed.). *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*. London: Routledge, str. 20-33.

Robinson, K. (2006). *Kako šole ubijajo kreativnost (TED predavanje)*. Pridobljeno s spleta: https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity?language=sl

Schiller, F. (2003). *O estetski vzgoji človeka. V vrsti pisem*. Ljubljana: Študentska založba.

Schneider, M. in Stern, E. (2013). Kognitivni pogled na učenje: deset temeljnih ugotovitev. V: Dumont, H., Instance, D. in Benavides, F. (ur.). *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih praks*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 65 - 82.

Varela, F. J., Thompson, E. in Rosch, E. (2018). *Uteleseni um. Kognitivna znanost in človeško izkustvo*. Ljubljana: Krtina.

Vecchi, V. (2010). *Art and Creativity in Reggio Emilia. Exploring the role and potential of ateliers in early childhood education*. New York: Routledge.